

CINAYƏT HÜQUQU

MÜASİR TERRORÇULUĞUN ƏSAS TENDENSİYALARI VƏ METODLARI

Hafiz Musayev*

Xülasə

Məqalə terrorizmin tarixi inkişafından bəhs edir. Xüsusilə müasir dövrdə terrorizmin inkişaf tendensiyalarına toxunulub. 21-ci əsrdə terror təşkilatlarının istifadə etdiyi bir sıra üsul və üsullara diqqət çəkilir. Məqalə terrorizmin təsir üsullarını qruplaşdırır. Müasir şəraitdə terrorizmin separatizm, mütəşəkkil cinayətkarlıq, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi, silah və insanlarla sıx əlaqəsinə diqqət yetirilir. Siyasi, milli və dini terrorizm təhlil edilir. Dövlət və beynəlxalq terrorizmin təzahürləri araşdırılır. Bu sahədə tədqiqatçıların fikirləri ilə bağlı fikirlər səsləndirilir. Ölkəmizdə qanunvericilik bazasına da diqqət yetirilir. Sonda müvafiq nəticələr çıxarılır.

Açar sözlər: *terrorçuluq, terror təşkilatları, beynəlxalq terrorçuluq, dini ekstremizm, kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat fəaliyyəti, dövlət terrorçuluğu.*

Bəşəriyyət XXI əsrə terrorçuluğun daha da güclənməsi, geniş əraziləri əhatə etməsi, terror metodlarından istifadə edən təşkilatların sayının və onların maliyyə imkanlarının artması şəraitində qədəm qoymuşdur. Terror, terrorçu, bununla əlaqədar digər terminlər və ifadələr, praktiki olaraq hər gün dünyanın kütləvi informasiya vasitələrində öz əksini tapır. Bu gün 70-dən artıq ölkədə fəaliyyətlərində terrorçuluq metodlarından istifadə edən 1000-dən çox təşkilat və qrup mövcuddur. Tədqiqatlar göstərir ki, terrorçuluq XIX əsrin axırlarında və XX əsrin əvvəllərində cinayətkarlığın bir növü kimi meydana çıxmışdı. [10, s.280]

Terror latın sözü olmaqla, qorxu, vahimə, təlaş mənasını ifadə edir. Terrorçuluq anlayışının dəqiqləşdirilməsində çətinlik ondan ibarətdir ki, tərəflər müxtəlif şəraitlərdə bu cinayətkar fəaliyyəti fərqli mövqelərdən qiymətləndirirlər. Məsələn, hər hansı bir təşkilat üçün terror fəaliyyəti milli azadlıq mübarizəsidirsə, ölkənin rəsmi dairələri və əhalisi üçün isə bu, qanunçuluğun kobud şəkildə pozulması və cinayət hadisəsidir. Bəzən terrorçuluq quldurluqla məhdudlaşdığından bu və ya digər dövlətin daxili işi olaraq qalır. Digər hallarda, terrorçuluq beynəlxalq mütəşəkkil cinayətkar srukturları tərəfindən istifadə olunur və ümumi təhlükəli hal kimi çıxış etdiyinə görə, onu qabaqlamaq üçün birgə səylər tələb olunur.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində göstərilir: “Adamların həlak olması, əhəmiyyətli əmlak ziyanının vurulması, habelə başqa ağır nəticələrin baş verməsi təklükə törədən partlayışların, yanğınların və ya digər hərəkətlərin edilməsi bu hərəkətlər ictimai təhlükəsizliyi pozmaq, əhalini qorxutmaq, yaxud təqsirkarların tələbinə əsasən hakimiyyət orqanlarının qərar qəbul edilmə-

* hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

sinə təsir göstərmək məqsədilə, habelə həmin məqsədlə bu hərəkətlərin edilməsi hədəsi ilə törədilən cinayətlər terrorçuluq adlanır”. [1]

Azərbaycan Respublikasında terrorçuluğa qarşı mübarizənin hüquqi bazasının formalaşdırılması istiqamətində də mühüm işlər görülmüşdür. Milli təhlükəsizlik siyasətinin və strategiyasının hüquqi əsaslarının yaradılmasına yönəlmiş Azərbaycan Respublikasının “Milli təhlükəsizlik haqqında” qanununda terror təhdidi və ona qarşı səmərəli mübarizə vəzifəsi haqqında konseptual müddəalar əksini tapmışdır. Qanunda beynəlxalq terrorçuluq Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinə əsas təhdidlər kimi nəzərdə tutulmuş, müvafiq olaraq, beynəlxalq terrorçuluğa və transmilli cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün əsas təhdidlər qismində müəyyən edilmişdir [3].

Terrorçuluqla mübarizə məsələləri üzrə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi beynəlxalq hüquq sənədlərinə uyğunlaşdırılmış və onun təkmilləşdirilməsi istiqamətində işlər aparılır. Bu sahədə ən mühüm dövlətdaxili normativ-hüquqi akt Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 18 iyun tarixli “Terrorçuluqla mübarizə haqqında” Qanunu hesab olunur. Bu qanun Azərbaycan Respublikasında terrorçuluqla mübarizənin hüquqi və təşkilati əsaslarını müəyyənləşdirir, bu mübarizəni həyata keçirən dövlət orqanlarının fəaliyyəti istiqamətlərini və vəzifələrini dəqiq ifadə edir “Terrorçuluqla mübarizə haqqında” Qanunu hesab olunur. [5]

Terrorçuluğa və digər transmilli cinayətlərə qarşı mübarizədə əks-kəşfiyyatın rolu əvəzsiz olmaqla günü-gündən fəallaşır.

“Kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda əks-kəşfiyyat fəaliyyəti belə müəyyənləşdirilir: “Əks-kəşfiyyat fəaliyyəti - Azərbaycan Respublikasının müvafiq dövlət orqanları tərəfindən xarici xüsusi xidmət orqanlarının, təşkilatların və ayrı-ayrı şəxslərin Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinə, suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, konstitusiya quruluşuna, iqtisadi, müdafiə, elmi-texniki potensialına və digər milli maraqlarına zərər vura biləcək kəşfiyyat, terror-təxribat və sair pozuculuq əməllərinin aşkarlanması, qabaqlanması və qarşısının alınması məqsədi ilə həyata keçirilən xüsusi fəaliyyətdir” [2].

Terrorçuluq separatçılıq, mütəşəkkil cinayətkarlıq, narkobiznes, silah və insan alveri ilə sıx əlaqəlidir. Münaqişəli, xüsusən zəbt olunmuş və nəzarətdən kənar ərazilərin mövcudluğu terrorçu və cinayətkar qruplaşmaların “çiçəklənməsi” üçün əlverişli zəmin yaradır.

Bəzən terrorçuluğu milli-azadlıq hərəkəti və partizan hərəkəti adı altında pərdələməyə çalışırlar [7, s.237].

Məqsədinə görə konkret terrorçuluq formalarını fərqləndirmək olar. Bunlardan biri siyasi terrorçuluqdur. Siyasi terrorçuluq siyasi və sosial məqsədlərə çatmaq üçün, hökumətin kursunu dəyişdirmək və qorxutmaq məqsədilə dinc əhaliyə və ya onun bir qrupuna, mülkiyyətə şəxsiyyətə qarşı qanunsuz zorakılıqdan istifadə etməkdir [8, s.154].

Siyasi terrorçuluğun təcrübəsi göstərir ki, onlar tərəfindən yerləşdikləri ölkənin xüsusi xidmət orqanlarının təlim keçərək hazırladıqları yarım hərbiş-dirilmiş silahlı qruplaşmalar yaradılır və sonradan hər hansı bir ölkədə arzu olunmayan hökumətin devrilməsinə istiqamətlənmiş qiyamlar və üsyanlar təşkil etmək üçün gizli şəkildə həmin ölkəyə göndərilir.

Məqsədinə görə terrorçuluğun digər bir forması milli terrorçuluqdur. Millətçi terrorçular özlərinin etnik qrupları üçün ayrıca, bəzən ikinci dövlətin yaradılmasını qarşılıqlı məqsəd qoyurlar. Onlar bunu “milli qurtuluş”, yaxud millətlərin öz müqəddəratını təyin etmə adlandırırlar. Bir çox millətçi terrorçular iddia edirlər ki, onlar terrorçu deyil, öz xalqının azadlığı uğrunda mübarizə aparan mücahidlərdir. Bu növ terrorçu təşkilatların çirkin fəaliyyəti nəticəsində yüz minlərlə insan həyatını itirmişdir. Təkcə Türkiyədə Kürdistan fəhlə partiyasının törətdiyi əməllər nəticəsində 30 mindən çox adam həlak olmuşdur.

Müasir şəraitdə dini terrorçuluq anlayışı da tez-tez işlədilir. Dini separatçılıq, yaxud dini ideyalar məqsədlə həyata keçirilən terrorçuluq dini terrorçuluq adlanır. [4, s.81] Bu müxtəlif dinə itaət edənlər (məsələn, müsəlman və iudistlər), yaxud da eyni dinə itaət edənlər (məsələn, müsəlmançılıqda sünni-şiə, xristianlıqda katolik-provaslav-protestant) arasında mübarizə ilə əlaqədar olan terrorçuluqdur. Bu növ terrorçuluq digər terror növlərinə nisbətən daha geniş yayılmışdır. Belə ki, 90-cı illərin ortalarında ən məşhur 56 terror təşkilatından demək olar ki, yarısı dini motivlərlə bağlı olduqlarını bəyan etmişlər. Dini terrorçular nəinki kiçik sektalara, hətta çox yayılmış dini konfessiyalara aiddir. [6, s.61]

Dini terrorçuluq dini ekstremizmlə sıx əlaqəlidir. Dini ekstremizmin ən qorxulu cəhətlərindən biri ondan ibarətdir ki, o dinlərarası anlaşılmazlıqları özünəməxsus, təhrif olunmuş formada təqdim edir və qızıqdırır, dini zəmində müxtəlif millətlər və xalqlar (eyni millətin müxtəlif təşəkkürlü qrupları) arasında ni-faq salır, dinlərarası dözümsüzlük yaradır ki, bu da nəinki ayrı-ayrı ölkələr, hətta bəşər sivilizasiyasına təhlükəlidir.

Müasir şəraitdə KQS (Kütləvi Qırğın Silahları) terrorçuluğu anlayışı da tez-tez işlədilir. Yüksək təhlükə potensialı ilə əlaqədar olaraq, bu terror təhdidinin və onunla mübarizənin sahəsi çox genişlənməmişdir. Əgər əvvəllər bu cür təhdidlərin mənbəyini müəyyən dövlətlər təşkil edirdisə, indi isə söhbət başlıca olaraq dövlət nəzarətindən kənar şəxslərdən və təşkilatlardan gedir.

Hazırda terrorçuluğun daha mühüm bir qolu dövlət terrorçuluğudur. Dövlət terrorçuluğu hər hansı bir dövlətə, hərəkətlərə və ya konkret şəxslərə qarşı dövlətin terror aktlarından istifadəsini müəyyən edən terrorçuluğun formasıdır. XX əsrin sonunda terrorçuluq problemi xüsusilə genişlənməyə və diqqət çəkməyə başladı. O nəinki ekstremist təşkilatlar və cinayətkarlar tərəfindən, hətta bir sıra totalitar dövlətlərdə - onların xüsusi xidmətləri tərəfindən də həyata keçirilirdi. Dövlətlər özünün xarici siyasət aləti kimi beynəlxalq terrorçuluqla fəal əməkdaşlıq edir və dövlət terrorçuluğu siyasətini həyata keçirirlər.

Beynəlxalq terrorçuluğu dəstəkləyən dövlətlər terror təşkilatlarına maliyyə və ideoloji yardım, hərbi və texniki kömək göstərirlər.

Beynəlxalq terrorçuluq həm də hər hansı bir obyektə dağıtmaq, yaxud da onu dağıtmağa cəhd etmək şəklində də təzahür edə bilər: təyyarələrin, inzibati binaların, yaşayış evlərinin, gəmilərin partladılması, həyatı təmin edən obyektlərin dağıdılması və s.

Beynəlxalq terrorçular üçün məqsədə çatmağın başlıca vasitələrindən biri - hədə-qorxu yolu ilə əhali arasında həyacan atmosferi yaratmaq, özünün və yaxınlarının həyatının təhlükəsizliyinə əmin olmaq hissi yaratmaqdır. Terrorist qruplar tərəfindən hətta insan tələfatına səbəb olmayan, lakin əmlakın məhv edilməsinə yönəldilmiş hallarda terrorizm kimi təsnifləşdirilir.

Terrorçuluğun formalarından biri də bioterrorçuluqdur. Bioterrorçuluğun milli təhlükəsizliyə təhdid kimi nəzərdən keçirilməsi aşağıdakı amillərlə bağlıdır:

- bioloji silah yaratmaq üçün onun tərkib hissələrinin asan tapılması;
- bioterrorçuluğun həyata keçirilməsi üçün vasitələrin və obyektlərin geniş yayılması;
- terror aktının törədildiyi vaxt ilə onun nəticəsi arasında uzun müddətin olması və s.

Müasir şəraitdə terrorçuluğun formalarından biri də kiberterrorçuluqdur.

Ümumilikdə kiberterrorçuluğu insanların həyat fəaliyyətinə, sağlamlığına təhlükə yaradan vətəndaşlara təzyiqlə göstərilməsi və münafiqəyə təhrik edilməsi məqsədilə kompüterdə yerləşən məlumat, kompüter sisteminə və ya şəbəkəyə törədilən hücum kimi xarakterizə etmək mümkündür.

Kiberterrorçu - kiberterrorçuluğu həyata keçirən və ya bu işdə iştirak edən şəxs, yəni xüsusi təyinatlı xakerdir.

Müasir terrorçuluq özünün yeni "mutasiyaları" ilə inkişaf edir, bu baxımdan ona qarşı da yeni metodlar işlənib hazırlanmalıdır. [9, s.181]

Müasir dövrdə terrorçuluq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı bir sıra metodlardan istifadə edilir. Beləliklə, terrorçuluğun təsir metodlarını aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmaq olar:

- fiziki zorakılığın (ayrı-ayrı şəxslərin və hətta bütöv qrupların həyatdan məhrum edilmələri, şikəstliklərin və digər bədən xəsarətlərinin yetirilməsi, azadlığın məhdudlaşdırılması) istifadəsi ilə həyata keçirilən terrorçuluq;
- maddi obyektlərin (yanğın, dövlət obyektlərinin, ictimai, kollektiv və ya xüsusi mülkiyyətin dağıdılması) məhvi ilə əlaqədar terrorçuluq;
- mənəvi-psixoloji zorakılıq (təhdidlər, şantaj, güc nümayiş etdirilməsi, ultimativ tələblər, çaxnaşma, şaiyələrin yayılması və s.) metodlarının tətbiqi ilə həyata keçirilən terrorçuluq.

İstinadlar:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı: "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2014.
2. "Kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 2004.

3. Milli təhlükəsizlik haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu. 2004
4. Qasimov C.Ə, Nağıyev N.M. Milli təhlükəsizliyin əsasları. Dərslük. Bakı: 2015
5. “Terrorçuluqla mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 1999
6. Musayev H. Beynəlxalq terrorçuluğa qarşı mübarizədə xüsusi xidmət orqanlarının fəaliyyətinin prinsip və xüsusiyyətləri. Bakı, Çəşioğlu, 2009
7. Nağıyev N. Milli və beynəlxalq təhlükəsizlik. Monoqrafiya. Bakı-2010. 255 s.
8. Метелев. С.А. Национальная безопасность приоритеты развития Россия. Москва-2006. 223 с.
9. Баранов В.П., Журавель В.П. 2016. Противодействие терроризму. М.: Институт Европы РАН. 2018. 408 с.
10. Горбунов, К.Г. Терроризм: социально-психологическое исследование: монография / Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2010. 384 с.

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И МЕТОДЫ СОВРЕМЕННОГО ТЕРРОРИЗМА

Хафиз Мусаев *

Резюме

В статье рассматривается историческое развитие терроризма. В частности, затронуты тенденции развития терроризма в современное время. Обращается внимание на ряд методов и приемов, используемых террористическими организациями в XXI веке. В статье группируются методы воздействия терроризма. В современных условиях уделяется внимание тесным связям терроризма с сепаратизмом, организованной преступностью, незаконным оборотом наркотиков, оружием и людьми. Анализируются политический, национальный и религиозный терроризм. Расследуются проявления государственного и международного терроризма. Высказываются мнения о взглядах исследователей в данной области. Также уделяется внимание законодательной базе в нашей стране. В конце делаются соответствующие выводы.

Ключевые слова: терроризм, террористические организации, международный терроризм, религиозный экстремизм, разведывательная и контрразведывательная деятельность, государственный терроризм.

THE MAIN TRENDS AND METHODS OF MODERN TERRORISM

Hafiz Musayev**

Abstract

The article deals with the historical development of terrorism. It touches on the development trends of modern terrorism, as well. The attention is paid to a number of methods and techniques used by terrorist organizations in XXI century. The influence methods of terrorism are classified in the article. In modern conditions, the focus is on the close connection between terrorism and separatism, organized crime, drug trafficking, weapons and human trafficking. Political, national and religious terrorism are also analyzed. The manifestations of state and international terrorism are being investigated. Opinions of the researchers in this field are taken into consideration. The legislative base in our republic is also taken into account. In the end, the relevant conclusions are drawn.

Keywords: Terrorism, terror organizations, international terrorism, terrorist, religious extremism, intelligence and counter-intelligence activities, state terrorism

* доктор философии по юридическим наукам

** Ph.D in Law